

Sanatçı - Üretim ve endüstri

özer kabaş

Türkiye henüz ağır endüstriye geçmemiş olmakla beraber hafif el endüstrisinin, sanatlarının ve mimarının Anadolu topraklarında üçbin senedir dünya uygarlığına yön veren bir rol oynadığını bugünün sanat ektüalitesiyle bağdaştırmak zorundayız.

Yüzyıllar, sanatçıyla zanaatçı mimarla yapı ustası ve mühendisler arasındaki farkların olmadığı devirlerde bu topraklarda plastik sanatlarda büyük çapta bütünleşmelere varılabildiğini tarih ve o devirlerden kalan yapıtlar bize gösterebilmektedir.

Belli devirlerde sanatçının toplum hayatı, sosyal yapı ve üretimle olan ilişkilerinin, bugüne oranla çok başka olduğunu bildiğimiz halde bugün, bu ilişkiyi yeni bir anlayış içinde ele almakta gecikmekteyiz.

Bugün sanatçının toplum dinamiğinden ve üretimden kopma nedenlerinin kaynağını araştırırsak, zannederim onsekizinci yüzyıl Avrupasına ve onun başlattığı "akademizm" e inmemiz gerekir.

Onsekizinci yüzyılda iyice güçlenmeye başlayan endüstri ve ticaret burjuvazisinin başlattığı akademilerin görevi, ondokuzuncu yüzyıla gelindiği zaman bu yeni sınıf insan kümesi için bir tarih ve kültür yaratmaya yardımcı olmaktı. O devirdeki endüstri üretimi ve kitleselleşmeyle sanat akademilerinin pek ilgisi yoktur. Fransız dokuma, porselen ve mobilya imalatına da sanatçı yetiştiren bazı fakülteler bu devirde zümre politikasına uygun bir biçimde tarihte ilk defa "tatbiki sanat" ı, "güzel sanatlar" dan ayırmışlardır. Ve bu devirde kültürün, plastik sanatların ve süs eşyasının genel yaşamın ana fonksiyonların-

dan ayrı ve yalnızca onun bir bölümünü SÜSLEYEN bir unsur olduğu anlayışı da ilk kez yerleşmiştir. Şöyle ki: bir yanda insan kümelerinin işlevsel hayatı ve çevresi vardır, diğer yanda onu süsleyen sanat dalları vardır ki bu da kültürdür. Başka bir deyişle, kültür eşittir: yaşama sonradan katılan bir dekorasyon.

Bu ikilem ve ayırımın geçmişi insanlık tarihine oranla oldukça kısadır. Nitekim bu ayırım ve şizofreninin farkına varan bazı sanatçılar ve ekoller bu yapay kültür ve sanat anlayışına şiddetle karşı çıkmışlardır.

1880'de William Morris önce romantik bir biçimde geçmiş devirlerin artistik bütünleşmesine dönüşmesini önermiş ve kendi devrinin artistik karmaşıklığının bu tavırla önlenileceğine inanmıştır. Sanatın politika, din, ahlak sorunlarından ayrıldığı kültürel bir bütünleşmenin yeniden gerçekleştirilebileceğine Gotik çağlardan örnekler alarak çalışmalar yapmaktaydı. Ortaçağ el sanatları ve loncalarını örnek göstererek bir ortaçağ romantizminden pek ileri gidememişti.

1890 larda Belçikalı Henry Van de Velde gerçek mimarların mühendisler olduğunu ilân etti ki bu, belli bir gelişmenin başlangıcıydı.

Bu arada "Sanat ve El Sanatları" hareketi Avrupa ve Amerikada aldı yürüdü. Ve 1907 de Hermann Muthesius, "Deutsche Werkbund" u kurdu ve el sanatlarıyla makine üretimi arasındaki bağları gerçekleştirmeye çalıştı; o güne dek varolan romantik tavırları biraz daha gerçekçi bir tabana oturttu. Fakat bu kuruluş da sanatçıların çoğunluğunun romantik kişiselliğini endüstriyle bağ-

daştırmakta yeterli kadar başarılı olamadı.

Werkbund'un en genç önderlerinden Walter Gropius, diğerlerinin yapmadığını "Bauhaus" okulunu kurarak gerçekleştirdi. Kendinden önceki romantik akımlardan etkilenmiş olmakla beraber daha 1910'larda prefabrike ev projelerine girilerek sanatla endüstri arasındaki bağları sağlamlaştırdı. Her men arkasından bazı destekler bularak ve Weimardaki, "Güzel Sanatlar" ve "Tatbiki Sanatlar" okulunu birleştirerek aradaki ayırımı ortadan kaldırdı. Kısa zamanda Bauhaus'da iyi bir öğretim kadrosu kurmaya girişti ve bunu da başardı. W. Kandinsky, Moholy-Nagy, Paul Klee, Adolf Meyer, Oscar Schlemmer bir çok kıymetli elemandan bir kaç taneşiydi. Paul Klee'nin öğrencilere renk öğretirken endüstrinin kullandığı renk kalatöğülerinden yararlanması Bauhaus tavrının tipik örneklerindendir. W. Kandinsky'nin anti-bohem tutumu onu kimya laboratuvarına benzeyen etel-yesinde smokinle resim yapmaya kadar götürmüştür.

Ondokuzuncu yüzyıl akademizmine karşı başkaldıran birçok akımdan biri olan Bauhaus'un çıkış teorilerinden bazılarını aşağıya alalım:

"Görüntüsel sanatların son amacı bütünleşmiş yaşama mekanları olmalıdır. Bu sanatlar daha önce mevcut yapıları dekore etmekle yerinirdi. Bu ayırımı bugün kaldırmak ve usta ressam, heykeltıraş ve mimarın yaşama çevresini bir bütün olarak ele almalarını sağlamak gerekir."

"Mimar, heykeltıraş ve ressamın el sanatı ustalığıyla yeniden ilgilenmeleri zorunludur."

"Sanatçıyla zanaatçı arasındaki sınıf farkı ortadan kalkmadıkça, sanatlar arasında bütünleşme elde edilemez ve geleceğin şehirleri kurulamaz."

"Bir devrin en önemli niteliği çevrenin somut görüntüsündedir (binalar, parklar vs.) yansır. Ve toplumların iç ve dış düzensizliklerinin ve karmaşıklığının kanıtı işte bu görüntüdür."

"Geçmiş devrin sanatçıları akademiler yetiştirirdi. Bu eğitim sanatçıyı el sanatçısından ve endüstriden ayırır ve enlone kapatırdı. Önemli çağlarda böyle bir ayırım yapılmamış ve sanatçının zanaata ve toplum hayatına katkısı çok daha büyük olmuştur."

"Akademilerin temel pedagojik hatası (kişisel deha) yetiştirme sorununa öncelik tanımalarıydı. Bu uğurda binlerce kişiyi sahte ümitlerle doldura-